

TURISME I CONSERVACIÓ AMBIENTAL

Definició de conceptes

Podem definir el turisme com aquella activitat que provoca el trasllat i allotjament d'un gran volum de persones -els turistes- les quals disposen de temps lliure per fruir del territori de destinació sense intenció d'explotar-lo econòmicament. Els turistes produeixen uns impactes sobre el paisatge, que analitzarem a posteriori en detall, a causa del seu paper d'elements externs al mateix, i als serveis i infraestructures que requereixen.

La indústria del turisme i els viatges és considerada la més important del món. El nombre de viatgers internacionals ha augmentat de 25 milions l'any 1945 a 240 l'any 1977, i 415 el 1990. A Espanya, tercera potència turística mundial, el turisme suposa (sense considerar efectes induïts i multiplicadors) el 8% del PIB, i genera 1.421.200 llocs de treball. L'any 1990 va aportar a l'economia espanyola una suma en divises equivalent a 18.000 milions de dòlars.

El boom del turisme es va iniciar tímidament la dècada dels anys cinquanta, consolidant-se durant els seixanta. La millora de les comunicacions, l'augment del nivell de vida europeu i la generalització de les vacances pagades van fer possible aquest esclat.

Els ecosistemes més pressionats per l'activitat turística són els de litoral. Concretament, el Mediterrani rep el 35% del turisme, i espera per l'any 2000 un total de 400 milions de visitants. El litoral no es constitueix com una mera línia de contacte, sinó en "un espai geogràfic que s'identifica pel seu caràcter costaner i en el qual convergeixen singularitats derivades del sistema ecològic terra-mar" (PAZ GONZÁLEZ, 1982: 98). Al tractar-se, doncs, d'un geosistema bàsicament de confluència, el podem qualificar com a fràgil i extremadament sensible a les activitats humanes, i difícilment regenerable.

Per tant, l'activitat genera, com ja hem mencionat, una sèrie d'impactes ambientals, i ho fa principalment sobre una paisatge fràgil. Hem d'analitzar, doncs, quines són les implicacions negatives del turisme sobre el medi ambient.

Impactes negatius del turisme sobre el medi ambient

Des de l'inici del turisme de masses, fins a l'actualitat, la relació entre activitat turística i medi ambient ha evolucionat paral·lelament a la presa de consciència ambiental de la societat. Durant els anys cinquanta, l'actitud respecte al medi era d'ús i gaudiment. En el turisme, eren els anys de l'exploració i l'inici de la massificació. La dècada dels seixanta porta les primeres protestes públiques sobre la degradació de l'entorn. És també l'època del gran desenvolupament de la indústria turística, utilitzant els elements naturals com atracció. Durant els setanta els problemes ambientals comencen a reflectir-se en les institucions mundials. Es crea la Protection Agency als Estats Units. El gran públic comença a prendre consciència sobre la contaminació de l'aire i de les aigües. El turisme continua creixent i assentant-se. És l'era del màrqueting. Alhora sorgeixen els primers estudis d'impacte.

Avançant pels anys vuitanta sorgeix, tant a nivell científic com públic, el debat sobre aspectes com les substàncies tòxiques, la pluja àcida, el calentament global i la capa d'ozó. Els *mass media* contribueixen, sovint amb un alarmisme injustificat, a propagar les qüestions ambientals. El turisme veu la creixent mundialització del mercat i aprofita els nous avenços tecnològics.

A la dècada actual la preocupació pel planeta gira entorn a la desforestació, la desertificació, els impactes a escala global i, en suma, el canvi climàtic. Els experts en turisme, més que la pròpia indústria, es plantegen la necessitat de models alternatius. Es parla de desenvolupament sostenible del i d'ecoturisme.

Hem vist, doncs, com a partir dels anys setanta es comença a sospitar l'impacte que pot provocar la indústria turística, i que avui en dia es parla de la necessitat de reformar el seu model. Però...quins són els efectes reals del turisme sobre el paisatge? Quins danys li podem imputar? A continuació revisarem aquelles activitats que se'n deriven i que el converteixen en una indústria impactant sobre el medi:

- Creixement per damunt de la capacitat d'acollida del paisatge. Tendència a la utilització congestiva de l'espai i a la privatització (de dret i de fet) d'aquest.

- Inadequació de l'ús del sòl davant la seva potencialitat. Irracionalitat de la distribució i la integració

en el paisatge d'aquests usos.

-Contaminació i salinització d'aigües. Increment exponencial en el seu ús.

-Traçat inadequat d'infraestructures.

-Creació d'infraestructures d'allotjament i equipaments per als visitants. Disfuncions degudes a l'estacionalitat.

-Desafortunats models de construcció que reflecteixen mimèticament espais urbans.

-Actuacions sobre els subsistemes biòtic i abiòtic del paisatge que hi causen perturbacions per irrupció, desorganització, predació i eutrofització i realitzar-hi abocaments.

-Actuacions sobre el sistema antròpic ocasionant impactes culturals (alienació de costums, destrucció de patrimoni) i econòmics (impagament de serveis, explotació il·legal de recursos).

És, a la llum de tots aquests efectes, el turisme una activitat incompatible amb la conservació paisatgística? Una resposta afirmativa seria caure en un conservacionisme a ultrança, incapaç de reconèixer que, com veurem a continuació, no tan sols és compatible, sinó que pot ser-ne motiu de preservació i, com a tal, un factor de protecció del medi ambient.

Compatibilitat de turisme i medi ambient

La posada en marxa d'un centre d'atracció turística depèn directament dels seus atractius. Els atractius que busca l'home en viatjar fora del seu entorn són els paisatgístics, la qualitat ambiental, en certa manera, l'exotisme. Si podem dir -tal com sostenia Lloyd Hudman- que els ressorts turístics travessen cinc etapes durant la seva vida (exploració, enlairament, desenvolupament, consolidació i estagnació), no és menys cert que l'última fase pot ser tant una tendència regressiva o una estabilització en nivells òptims.

Fernando Vera Rebollo sentència, en aquest sentit, de manera concloent sobre el futur dels centres turístics:

...les àrees que han malgastat els seus recursos naturals sobre la base d'estratègies de creixement continuat de la oferta de places d'allotjament, tenen avui menys possibilitats de competir en l'escenari internacional del turisme, ja que el medi ambient [...] serà l'element nuclear de la planificació. (1990:197)

Arribem, doncs, a la conclusió que el turisme necessita per al seu desenvolupament actual de la qualitat ambiental. Però, què pot fer l'activitat turística en favor de la conservació del medi? En primer lloc, pot actuar com a factor de conscienciació de la societat de la necessitat de conservar els recursos naturals, sense oblidar la necessitat d'aprofitar-los econòmicament en benefici de la col·lectivitat. Per altra banda, el turisme pot alliberar certs ecosistemes d'usos dels sòls molt més perniciosos per a la seva integritat. Per exemple, els espais litorals són zones àvidament cobdiciades per ports comercials i refineries de petroli. Una ordenació en funció d'un ús turístic del sòl pot preservar tals espais. Igualment, pot suposar el motor per la regeneració de zones degradades, susceptibles de recuperació.

Podem dir així que turisme i protecció del medi ambient són activitats susceptibles de ser simbiòtiques, és a dir, de col·laborar l'una amb l'altra pel benefici d'ambdues. No obstant, el turisme que podríem denominar *ecològic*, no pot sustentar-se en un model de creixement desordenat i anàrquic, sinó que ha d'ésser fruit d'una planificació racional. La planificació és el concepte vertebrador del turisme del futur i, a aquest, dedicarem el següent apartat.

Turisme modern: la planificació

Prenent l'exemple espanyol, podem dir que durant el moment decisiu del *boom* turístic dels anys seixanta, la iniciativa privada va ser molt més dinàmica que la planificació estatal, lenta i en ocasions inexistente. La preocupació ambiental fou poc o gens considerada, contribuint les operacions a un ràpid deteriorament del paisatge. No va existir política de conservació d'espais naturals ni d'elements culturals. Tot això atemta contra el propi recurs turístic: invasió de platges per construccions, apantallament del paisatge amb grans edificis a primera línia del mar, absència de plantes depuradores d'aigües, urbanització de rambles, etc. En resum, la creació d'un model turístic desorganitzat i mancat de planificació, originat, principalment, per la perspectiva il·lusòria d'un creixement sense fi i per la apatia i indefinició legislativa. L'esgotament d'aquest model fa necessària, pel manteniment i millora de l'activitat turística, el seguiment d'unes normes bàsiques de planificació, les quals haurien de contemplar els següents punts:

-Directrius territorials que assenyalin criteris per a l'assignació d'usos del sòl tenint en compte la potencialitat i capacitat de càrrega del paisatge.

-Anàlisi de costos i beneficis, integrant-hi les pèrdues que ocasionarà el deteriorament del paisatge. Estudis d'impacte.

- Preservació d'unitats paisatgístiques d'especial interès i especial atenció als problemes de dinàmica natural.
- Criteris uniformes de planificació enfront de la planificació parcial.
- Descongestió d'aquelles zones saturades (generalment els litorals). Aprofitament del seu entorn, promocionant noves atraccions (culturals, esportives, tradicionals).
- Dotació a les entitats locals i regionals de tècnics competents.

Tot això ens hauria de portar vers un turisme conseqüent amb el medi ambient, com ja hem dit, simbiòtic amb aquest, el que podem dir un *turisme sostenible*, basat en la conservació, la intersecció afortunada entre paisatge i activitat humana, la pràctica preventiva i la correcció de les degradacions ocasionades.

ENRIC AGUILAR ANFRONS

Bibliografia

- ANTON CLAVÉ, S. "Especialització turística-residencial i ocupació urbana al litoral de Tarragona" dins: *Treballs de Geografia*, núm 43, Universitat de les Illes Balears, 1990, pàg. 83-93,
- ANTON CLAVÉ, S. "L'ocupació del sòl amb finalitat recreativa i turística a la costa de Tarragona" dins: *Tarraco, cuadernos de Geografia*, vol.7, Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. 1992, pàg. 61-81
- CENDRERO, A. *Consideraciones sobre el impacto turístico en el medio ambiente. El turismo y la ordenación integral del territorio*. ICE, enero 1978, pàg. 64-71
- DOWLING, R. K. "Tourism and environmental integration: the journey from idealism to realism" dins: *Tourism management*, núm. de sept. 1989, pàg. 204-208
- GARCIA NOVO, F. "Efectos ecológicos del equipamiento turístico" dins: *Estudios Territoriales*, núm.5, 1982, pàg.137-144
- GONZALEZ PAZ, J. "Política de Ordenación Integrada de los espacios litorales" dins: *Estudios Territoriales*, núm.6, 1982, pàg.137-144
- HUDMAN, LL. "Tourism's Role and Response to Environmental Issues and Potential Future Effects" dins: *The Tourist Review*, núm. 4, 1991, pàg. 18-22
- LOPÉZ PALOMEQUE, F. "Geografía del turismo en España: una aproximación a la distribución espacial de la demanda turística y de la oferta de alojamiento" dins: *Documentos de Análisis Geográfico*, núm. 13, 1988, pàg. 35-65
- LUZON, J. L. "Riesgos industriales, atentado terrorista y evacuación espontánea de una ciudad. Una aproximación a la Geografía de la Percepción" dins: *Tarraco, cuadernos de Geografia*, vol. 7, Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 1992, pàg. 83-101
- MIOSSEC, J. M. "Un modèle de l' espace touristique" dins: *L'espace géographique*, núm. 1, 1977, pàg. 41-48
- ROMERIL, M. "Tourism and the environment: accord or discord" dins: *Tourism Management*, sept. 1989, 1989, pàg. 204*208
- VERA REBOLLO, J. "La dimensión ambiental de la planificación turística; una nueva cultura para el consumo turístico" dins: *Papeles de Geografia*, núm. 18, 1982, pàg. 195-204
- VERA REBOLLO, J. "Turismo y territorio en el litoral mediterráneo español" dins: *Estudios Territoriales*, núm 32, 1990 pàg. 81-110

